

Polacy w Kanadzie

Historia grobami pisana

The Poles in Canada

History Written with Graves

TEKST I ZDJĘCIA
Stanisław Stolarczyk

TEXT AND PHOTOGRAPHS
Stanisław Stolarczyk

Spis treści

Od wydawcy	7	SASKATCHEWAN	
Podziękowania	9	„Otthon” znaczy „dom”	117
Nota od tłumacza	11	Pochwała farmerstwa	120
Wstęp	15	Dobrowody i Kowalówka	123
I Pierwsi Polacy	19	Wśród Metysów i Indian	131
André Loup (Andrzej Wilk)	21	Nicość absolutna	135
Dominik Barcz (Dominique Debartzch)	22	ALBERTA	
August Franz Globensky i jego rodzinny klan	24	Sanktuarium w Skaro	139
Polscy żołnierze tułacze	28	Pomniki z historią	142
Mikołaj von Schoultz	34	Kraków? Stolica Polaków!	145
Alexander Edward Kierzkowski	41	Integracja w Waugh	151
Kazimierz Stanisław Gzowski	44	Był Kopernik, jest... Polska	154
		Śmierć, głód i poniewierka	159
II Osadnictwo kaszubskie	49	VI Internowani za pochodzenie	163
Wilno	57	VII Podzwonne dla Wisły	171
Barry's Bay	65	VIII Cmentarzyk Hallerczyków	177
Round Lake Centre	71	IX Za pracą i chlebem	187
III Polacy w Berlinie	73	Wśród swoich	191
IV Pionierzy na preriach	83	Ród Stockich z Tarnopola	197
V Obiecana ziemia	95	Między Prawdą a Hadashville	200
MANITOBA		Sąsiedzkie konflikty	202
Koniec tułaczki	100	Oznaki asymilacji	205
W pobliżu miasta	104	W kopalniach złota	208
Z Narola do... Narola	109	Bibliografia	215
Skąd nasz ród	113		

Table of contents

Publisher's note	7	SASKATCHEWAN	
Acknowledgements	9	“Otthon” Means “Home”	116
Translator's note	11	In Praise of Farming	120
Preface	15	Dobrowody and Kowalowka	123
I The First Poles	19	Among the Métis and Indians	131
André Loup (Andrzej Wilk)	21	Absolute Nothingness	135
Dominik Barcz (Dominique Debartzch)	22		
August Franz Globensky and his Extended Family	24	ALBERTA	
Polish Wandering Soldiers	28	Shrine in Skaro	140
Mikołaj von Schoultz	34	Monuments with History	143
Alexander Edward Kierzkowski	41	Krakow? The Capital of the Poles!	145
Kazimierz Stanisław Gzowski	44	Integration in Waugh	151
		Since there was Kopernik, there is... Poland	154
		Death, Hunger, and Wandering	159
II Kashubian Settlement	49	VI Interned for their Descent	163
Wilno	57		
Barry's Bay	64	VII Thanksgiving to Wisla	171
Round Lake Centre	69		
III The Poles in Berlin	73	VIII The Cemetery of Hallerian Soldiers	177
IV Pioneers on the Prairies	83		
V The Promised Land	95	IX In Search of Labour and Bread	187
MANITOBA		Among their Own	191
The End of Exile	101	The Stocki Family of Tarnopol	197
Near the City	105	Between Truth and Hadashville	200
From Narol to... Narol	109	Neighbourly Conflicts	202
Whence Our Lineage	113	Signs of Assimilation In	205
		In Gold Mines	208
		Bibliography	215

Od wydawcy

Historia polskiego osadnictwa w Kanadzie, opisana przez Stanisława Stolarczyka, to opowieść o gdańskich kupcach z przełomu XVII i XVIII wieku, żeglarskich i awanturnikach, powstańcach uciekających przed represjami zaborców, Kaszubach sprowadzanych do zakładania osad w dziewiczej puszczy w XIX i początkach XX wieku, a także o Hallerczykach – żołnierzach ochotnikach z I wojny światowej.

Często jedynymi materialnymi śladami życia tych ludzi są zbudowane przez nich kościoły, krzyże na wiejskich cmentarzach, nagrobki i mauzolea. Wydana przez Instytut POLONIKA książka, którą Państwu prezentujemy, jest pierwszym opracowaniem historii Polaków w Kanadzie, stworzonym z perspektywy dziedzictwa zachowanego na cmentarzach.

Autor, podróżując przez wiele lat po kanadyjskich prowincjach, dokumentował zachowane ślady polskiego osadnictwa. Dla Królewskiego Kanadyjskiego Towarzystwa Geograficznego ułożył słownik polskich nazw geograficznych w Kanadzie. Fotografował, niejednokrotnie w ostatniej chwili, niszczone kościoły i nagrobki w opustoszałych osadach, zagubionych w Ontario, Manitobie, Saskatchewan, Albercie i Quebecu. Pieczołowicie spisywał skromne inskrypcje z tamtejszych grobów, nie tylko będące świadectwem pochodzenia i losów polskich osadników, ale również zachowujące ich język. Poszukiwał też archiwaliów dokumentujących historię osiedli.

Wyjątkowy, osobisty stosunek autora do odwiedzonych i opisanych przez niego miejsc oraz tych najmniejszych i wzniesających śladów, jakie zostawili pierwsi Polacy, sprawił, że powstała książka żywo opisująca polskie dziedzictwo w Kanadzie. Jest to historia nie tylko grobów czy kościołów, ale i opowieść o losach tysięcy polskich emigrantów za ocean.

Dorota Janiszewska-Jakubiak

Dyrektor Narodowego Instytutu Polskiego
Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA

Publisher's note

The history of Polish settlement in Canada, described by Stanisław Stolarczyk, is a story of Gdansk merchants from the turn of the 17th and the 18th centuries, sailors and adventurers, insurgents fleeing repression of the partitioners, Kashubians brought in to build settlements in the virgin forest in the late 19th and the early 20th centuries, as well as Hallerian Soldiers, who volunteered to fight in the First World War.

Often the only tangible remains echoing of the lives of those people are the churches they built, extant crosses in village cemeteries, tombstones and mausoleums. Published by the POLONIKA Institute, this book is the first study of the history of Poles in Canada, seen from the perspective of their heritage preserved in cemeteries.

In the course of his many years of travels through the Canadian provinces, the author documented the remaining traces of Polish settlements. He compiled a dictionary of Polish geographical names in Canada for the Royal Canadian Geographical Society. He took, often last-minute, photographs of dilapidating churches and tombstones in abandoned settlements lost in Ontario, Manitoba, Saskatchewan, Alberta and Quebec. He painstakingly transcribed modest inscriptions from local graves, testifying to the origins and the fate of the Polish settlers as well as their language. He also searched for archival material documenting the history of the settlements.

The author's uniquely personal attitude towards the visited and described locations and to the smallest and most touching of traces left by the first Poles, contributed to a highly vivid depiction of the Polish heritage in Canada presented in this book. In addition to the history of the discussed graves and churches, it tells the story of the thousands of Polish migrants who crossed the Atlantic Ocean.

Dorota Janiszewska-Jakubiak

Director of the POLONIKA National Institute
of Polish Cultural Heritage Abroad

Podziękowania

W trakcie wielokrotnych podróży po Kanadzie i podczas zbierania materiałów do tej książki bardzo często spotykałem się z ogromną życzliwością i serdecznością Polaków, czy też Kanadyjczyków polskiego pochodzenia. Czy byłem w Reginie, Edmonton, Thunder Bay, Winnipeg czy Calgary. Zawsze będę gorąco wspominał Tadeusza Biernackiego i dr. Kazimierza Patalasa w Winnipeg, o. Władysława Karciarza OMI w Edmonton, ks. Alojza Krivanka w Cook's Creek, Stanisława Borowskiego w Mundare, którzy – chociaż mnie nie znali – przyjmowali pod swój dach i gościli niczym najbliższą rodzinę.

Dziękuję Kanadyjskiemu Towarzystwu Geograficznemu – The Royal Canadian Geographical Society, w tym głównemu menadżerowi Johnowi Keithowi Fraserowi, za przyznanie mi stypendium w celu zrealizowania projektu „The Polish Geographical Names in Canada”. Odwiedzając w ramach tego projektu polskie osady, takie jak Dobrowody, Zbaraz, Krakow, Polonia*, zacząłem dokumentować zastane tam opuszczone polskie cmentarze oraz kościoły. Z zebranych materiałów powstał wtedy „Raport o polskich cmentarzach w Kanadzie”, fotograficzny zapis ginących cmentarzy, będących materialnymi świadectwami naszego wychodźstwa i dziedzictwa. Wystawa, dzięki red. Dariuszowi Fikusowi oraz ks. Wiesławowi Niewęglowskiemu, zaprezentowana została po raz pierwszy w Duszpasterstwie Środowisk Twórczych w Warszawie, następnie, dzięki ks. Tadeuszowi Zasępie i prof. Janowi Wiktorowi Sienkiewiczowi, w Lublinie na KUL, a później – w Polskiej Bibliotece w Montrealu (dzięki kustoszowi Zbigniewowi Małeckiemu). Za trud organizacyjny i promocję tej wystawy, która przyczyniła się do

* Nazwy miejscowości i miejsc, nadane na pamiątkę istniejących nazw polskich, z biegiem czasu i ze względu na brak polskich znaków diakrytycznych w języku używanym w kraju emigracji, uległy uproszczeniu – zaprzestano stosowania liter charakterystycznych dla języka polskiego. Użyte w książce nazwy tych miejsc mają zapis zgodny z obecnym stanem nazewnictwa stosowanym w Kanadzie.

Acknowledgements

In the course of my repeated travels through Canada to collect material for this book, I came across great kindness and cordiality displayed by Poles or Canadians of Polish descent – be it in Regina, Edmonton, Thunder Bay, Winnipeg or Calgary. It is with fond gratitude that I think of Tadeusz Biernacki and Kazimierz Patalas (PhD) in Winnipeg, Father Władysław Karciarz (OMI) in Edmonton, Father Alojzy Krivanek in Cook's Creek and Stanisław Borowski in Mundare. All of them welcomed me – a total stranger – to their homes and hosted me as if I had been a close family member.

I wish to express my thanks to the Royal Canadian Geographical Society, including its director John Keith Fraser, for granting me a scholarship for the project entitled “The Polish Geographical Names in Canada”. While working on the project, I visited Polish settlements, including Dobrowody, Zbaraz, Krakow and Polonia, wherein I began documenting the local, abandoned Polish cemeteries and churches. The collected material was published as “Report on Polish Cemeteries in Canada”, a veritable photographic record of dilapidating cemeteries, which constitute material testimony of our exile and heritage. Thanks to Editor Dariusz Fikus and Father Wiesław Niewęglowski, the exhibition was first presented on the premises of the Pastoral Care of Creative Communities in Warsaw. It was then displayed at the Catholic University of Lublin, owing to Father Tadeusz Zasępa and Professor Jan Wiktor Sienkiewicz. The exhibition was then hosted by the Polish Library in Montreal (with Zbigniew Małecki as its custodian). I would like to express my cordial gratitude to all the aforementioned persons for their efforts in organising and promoting the exhibition, which enhanced public interest in the fate of Polish cemeteries in Canada.

I also wish to extend my special thanks to the Adam Mickiewicz Foundation in Canada, especially Ms Krystyna Burska, the Canadian Polish Millennium Fund, the Polish Socio-Cultural Foundation of Montreal and the Ministry of Foreign Affairs

bliższego zainteresowania losem polskich nekropolii w Kanadzie, bardzo serdecznie im dziękuję.

Chciałbym wyrazić szczególną wdzięczność i złożyć specjalne podziękowanie Fundacji im. Adama Mickiewicza w Toronto, w tym szczególnie Pani Krystynie Burskiej, Funduszowi Millennium w Toronto, Polskiej Fundacji Społeczno-Kulturalnej w Montrealu oraz polskiemu Ministerstwu Spraw Zagranicznych za wsparcie finansowe pozwalające na opracowanie „grobamii pisanej” historii Polaków w Kanadzie.

Jestem ogromnie wdzięczny Stefanowi Władysiukowi i Januszowi Zalewskiemu, którzy zawsze spieszyli mi z pomocą przy dokumentacji miejsc spoczynku Polaków w Kanadzie, i w szczególności – mojemu wieloletniemu przyjacielowi Czarkowi Stelmaszewskiemu oraz moim synom Tomkowi i Michałowi, którzy wielokrotnie, nie bacząc na trudy i niewygody, wiernie towarzyszyli mi w licznych podróżach po wschodniej Kanadzie.

Moje głębokie podziękowania kieruję także pod adresem Pani Doroty Janiszewskiej-Jakubiak, dyrektor Narodowego Instytutu Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA, wydawcy mojej książki, oraz Pani redaktor Anny Ekielskiej. Dziękuję za okazaną mi serdeczność i profesjonalizm, dzięki którym kontakt z wydawnictwem był dla mnie prawdziwą przyjemnością.

Z wyrazami szacunku

Stanisław Stolarczyk

in Poland for their financial support, which made it possible for me to work on the history of the Poles in Canada “written with graves”.

I am extremely grateful to Stefan Władysiuk and Janusz Zalewski, who were always eager to help me in the process of documenting the resting places of Poles in Canada. I owe special thanks to my long-time friend, Czarek Stelmaszewski, and to my sons, Tomek and Michał, who faithfully accompanied me on my numerous trips to eastern Canada, notwithstanding hardship and inconvenience.

Last but not least, my deepest thanks go to Ms Dorota Janiszewska-Jakubiak, Director of the National Institute of Polish Cultural Heritage Abroad POLONIKA, the publisher of this book, and to Anna Ekielska, the editor. Owing to their cordial and professional approach to the project, it was sheer pleasure to remain in contact with the Publishing House.

With best regards,

Stanisław Stolarczyk

Nota od tłumacza

Wiele z przytoczonych w książce inskrypcji nagrobnych sformułowanych po polsku zawiera błędy gramatyczne i ortograficzne. Wynikają one z różnych przyczyn: poziomu wykształcenia osadników, używania języka kaszubskiego przez niektórych emigrantów czy nieznamość polskich znaków diakrytycznych (ą, ę, ł, ó, ś, ć, ż, ź) przez kamieniarzy tworzących nagrobki. Wszystkie błędy znalezione w oryginalnych inskrypcjach zostały poprawione w tłumaczeniu na język angielski, tak aby cytowane zapisy były zrozumiałe dla czytelników angielskojęzycznych.

Serdecznie dziękuję prof. Agacie Brajerskiej-Mazur, Grażynie Waludze, dr Kate Sotejeff-Wilson, dr Marcie Gołąbek i Konradowi Pyzłowi oraz Autorowi książki Stanisławowi Stolarczykowi i redaktorce Annie Ekielskiej za ich niesłabnącą cierpliwość, liczne konsultacje językowe i historyczne oraz nieocenioną pomoc, jaką otrzymałam w trakcie pracy nad tłumaczeniem na język angielski.

Anna J. Gołąbek-Asikainen

Translator's note

Many of the epitaphs quoted in the book contain mistakes in the source language, resulting from a variety of factors including insufficient or altogether lacking education of rural settlers, the regional dialect used by Kashubian immigrants and the fact that stonemasons carving tombstone inscriptions were not familiar with the Polish language and its diacritic letters (ą, ę, ł, ó, ś, ć, ż, ź). All misspelled words and grammatical errors found in the original epitaphs have been intentionally corrected in the English translation in order to make the inscriptions more comprehensible to foreign readers.

I wish to extend my cordial thanks to Prof. Agata Brajerska-Mazur, Grażyna Waluga, Dr Kate Sotejeff-Wilson, Dr Marta Gołąbek and Konrad Pyzel as well as Stanisław Stolarczyk, the Author of the book, and Anna Ekielska, the Editor, for their unflinching patience, numerous language- and history-related consultations and invaluable help I received in the course of my work on the English translation.

Anna J. Gołąbek-Asikainen

Wspomnienie

CYPRIAN KAMIL NORWID

Aniele! Ty, który nad śpiącym człowiekiem,
Jak baszta obrończa z marmuru białego,
Jaśniejesz, – lub kwiatem liliji, jak mlekiem,
Sny słodkie, sny lube przywabiasz do niego –
Aniele, ty sprawuj nad nami z wysoka!
Ty mary bolesne porażaj skinieniem,
Bo biedni my, niknąc dzień po dniu sprzed oka,
My, ludzie, – zaledwo jesteśmy wspomnieniem.

Memory

CYPRIAN KAMIL NORWID

Angel! Thou, who above a sleeping man,
Like a defensive tower of white marble,
Shine, – or with a lily flower, like milk,
Sweet dreams, pleasant dreams thou dost lure to him –
Angel, watch over us from on high!
Smite painful phantoms with thine nod,
For we poor, fading from sight day by day,
We, men, are but a memory.

Utrwalenie i zachowanie dla przyszłych pokoleń materialnych świadectw życia naszych poprzedników to dowód naszej kultury, nas żyjących, kultury będącej częścią tych samych korzeni, z których wyrosli ONI...

The act of perpetuating and preserving material evidence of the lives of our predecessors for future generations is a testimony of our culture – common to all of us who are alive, but also drawing on the roots, from which THEY grew up...

WYDAWCA / PUBLISHED BY

POLONIKA

Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa
Kulturowego za Granicą POLONIKA
ul. Madalińskiego 101, 02-549 Warszawa
e-mail: kontakt@polonika.pl
www.polonika.pl

KOORDYNACJA PRAC WYDAWNICZYCH / EDITORIAL CO-ORDINATION

Anna Ekielska, Katarzyna Brzostowska

TEUMACZENIE / TRANSLATION

Anna J. Gołąbek-Asikainen

REDAKCJA I KOREKTA / EDITION AND PROOF-READING

Jolanta Różalska, Anna Ekielska

KOREKTA TEKSTU ANGIELSKIEGO / ENGLISH LANGUAGE PROOF-READING

Shaun O'Neil

FOTOGRAFIE / PHOTOS

Stanisław Stolarczyk

(z wyjątkiem archiwalnych / except the archival)

PROJEKT GRAFICZNY / GRAPHIC DESIGN

dobosz.studio

DRUK / PRINTING

Zakład poligraficzny SINDRUK

COPYRIGHT © STANISŁAW STOLARCZYK, 2023

COPYRIGHT © NARODOWY INSTYTUT POLSKIEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICĄ „POLONIKA”, 2023

ISBN 978-83-66172-59-3

Warszawa 2023

INSTYTUCJA NADZORUJĄCA / SUPERVISORY INSTITUTION

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego